

Szőke Richárd Rajmond

**A Bihari Múzeum Évkönyve XXVI.
Szerk.: Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2021. 160 p.**

Furcsa kijelentésnek tűnhet, de a 2021-es esztendő rendkívül tartalmasan telt a Bihari Múzeumban. A berettyóújfalusi közgyűjtemény munkatársai eredményesen felépítették új állandó kiállításukat, miközben az épület is látványos ráncfelvarráson esett át. Ezen felül egy teljeskörű állományrevízió akadályait is sikerrel vették, illetve a bezárások ellenére a múzeumpedagógiai foglalkozásokra továbbra is nagy igény akadt, betartva az aktuális járványügyi szabályokat. Ily tennivalók közepette a tudományos kutatásra szánt napok és órák sem bizonyultak időpazarlásnak.

Ennek eredményeképpen, megerősítve az eddigi tendenciát, tavaly újra évkönyvvel jelentkezett a múzeum. A Bihari Múzeum Évkönyve XXVI. című tanulmánykötet felépítésében a sorozat előző kiadványaihoz képest nem történt változás, tartalmát tekintve ezúttal is a bihari régióval kapcsolatos kutatások legfrissebb eredményei kerültek publikálásra. Az évkönyv hat tanulmányt tartalmaz, melyek a megszokott módon a történelem, a néprajz, az irodalomtörténet és a muzeológia témaköreiből kerültek ki.

Bagdi László a kötet első tanulmányában arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen körülmények között funkcionált Berettyóújfalu megyeszékhelyként a trianoni békeszerződés után. „*A világ közepe*” – *Berettyóújfalu vármegyeszékhelyé alakulása 1920–1928* című munka ugyan nem követi végig a nagyközség történetét a megyeszékhelyi pozíció megszűnéséig, de a szerző így is egy részletesen kidolgozott írásban vette szemügyre azokat a kihívásokat, melyek a települést érintették. A dolgozat erőssége a klasszikus politika-, intézmény- és közigazgatástörténeti aspektusában keresendő, hiszen a járások átszervezése, a vezetői pozíciók betöltése, a beruházások finanszírozása mögötti vizsgálatot komoly levéltári kutatás előzte meg. Az MTA Lendület – Trianon 100 munkacsoport külsős munkatársaként a szerző figyelme joggal fordulhatott a trianoni menekültkérdés felé, e problémakör kitüntetett szerepét az önálló fejezet is szemlélteti. A Nagy Háború utáni menekültek többen és hosszabb időre érkeztek, mint a viláégés ideje alatt. Több ismeretünk van az áthelyezett tisztviselőkről a műnek köszönhetően, de a vagonlakók pontosabb számának és helyzetének megismerése még várat magára. Nagyvárad elvesztése egyet jelentett az oktatási és egészségügyi funkciók nélkül maradt Bihar vármegyével, így az új megyeszékhelynek ezeket hamar pótolni kellett, ezért is veszi Bagdi nagyító alá az iskolákon túl az 1927-ben felavatott Leventeházát és az 1928-ban megépült Gróf Tisza István Kórházat. A publikáció végén megállapításra kerül, hogy 1928-ra minden lényeges és nélkülözhetetlen intézménynek már Berettyóújfalu adott otthont, amely bár megyeszékhelyként sikeresen helyt tudott állni, a Horthy-korszak alatt végig nagyközségi státuszban volt kénytelen egyről a kettőre jutni.

A Bagdi László és Török Péter alkotta szerzőpáros forrásközlésének apropóját egy a múzeum birtokába került kismotyvatvány adta. „*Hazádnak rendületlenül*”... *Egy korszakos község 100. évfordulójára* címmel adták közre Kerekes Gyula, Berettyóújfalu egykori jegyzőjének az áprilisi törvények 50. évfordulójára elmondott beszédének szövegét, amit egy információban gazdag előtanulmánnyal egészítettek ki a bihari történészek. Előbb Berettyóújfalu dualizmuskori városiasodásának főbb elemei kerülnek görcső alá,

majd Kerekes Gyula bővebb, levéltári kutatásokkal kiegészített élettörténetét olvashatjuk. A kiegyezés után alapított intézmények kapnak inkább nagyobb hangsúlyt a dolgozatban, de demográfiai és életrajzi adatok is érzékeltetik a rég vágyott városi rang megszerzésére irányuló törekvéseket. E célt a korszakban ugyan nem sikerült elérni, a település regionális központi szerepe mégis megkérdőjelezhetetlenné vált, köszönhetően a közigazgatási, gazdasági, kulturális, oktatási és egészségügyi területen szerzett érdemeknek. A vizsgálat tárgyát képező köztisztviselő több mint negyven évig szolgálta a települést, 1873 és 1915 között, éppen ebben az időszakban indult el Berettyóújfalu a fellendülés útján. A beszéd 1898-ban hangzott el, és a község 50 év alatti fejlődéséről adott számot, összehasonlítva azon tulajdonságokat, melyekben előrelépés történt a fél évszázad alatt, így a földterületek nagysága, a lakosság tulajdonában lévő vagyon, az iparban tevékenykedők száma kerül összevetésre az 1848-as állapotokkal.

Gyönyörűné Erdei Judit *Erdőháti Károlyné szűrrátét-készítő hagyatéka* című dolgozatában a 2020 óta a Bihari Múzeum gyűjteményének részét képező anyag kerül ismertetésre, bemutatva magát az alkotót és munkásságát. Erdőháti Károlyné, avagy Vezendi Erzsébet népi iparművész 1940 és 2010 között élt és alkotott, jelentős szűrrátét-életművet hagyva maga után. A szűr posztórátétes díszítése Bihar vármegyében tűnt fel először a 19. század végén, fő motívuma a szegfű, de a szerző kihangsúlyozza, hogy minden alkotó saját szimbólumrendszerét alkalmazza legszívesebben. „Erzsike néni” a hagyományos derecskei mintákat preferálta, a hagyatékot vizsgálva ez világossá válhat számunkra. Tárgyról tárgyra ismerhetjük meg munkásságát, melybe a mellékletben szereplő képek engednek bepillantást. Gyönyörűné összegzésében kiemeli, hogy a hagyaték nemcsak Erdőhátiné alkotásairól ad átfogó képet, hanem a szocialista kori háziipari szövetkezetek értékközvetítő szerepéről is.

A kiadvány szerkesztője, Sándor Mária a megújuló állandó kiállítás kapcsán zajló kutatásának eredményeit közölte az *Adatok a csökmői bábák történetéhez* című írásában. A Bihari Múzeum gyűjteményében fellelhető források (oklevelek, bizonyítványok, naplók, anyakönyvek) mellett levéltári és hagyatéki iratok is felhasználásra kerültek a helytörténeti jellegű vizsgálat során. A szerző a tanulmány bevezetésében hangsúlyozza, hogy három szülésznő adatait kívánja közölni, de feltehetően több bába is tevékenykedett Csökmőn egyidőben. A bábaasszonyok szerepéről és a bábaképzés történetéről szóló áttekintésből kiderül, hogy Bihar vármegyében, Nagyváradon volt az ország egyik legfontosabb bábaképző intézete. A Sándor Mária által bemutatott három szülésznő közül kettő bizonyítottan ott szerezte végzettségét. Kádár Dánielné, Híj Antalné és Katona Károlyné csökmői munkásságáról tudhatunk meg többet, ugyanakkor életrajzi adatokon túl a fennmaradt eszközök és a bábanaplók alapján készített statisztikák is hozzájárulnak ismereteink bővítéséhez. Az idő előrehaladtával és a kórházi születések elterjedésével a bábáság tevékenységi köre átalakult, a vizsgált időszak utolsó éveiben már csak a terhesség gondozásában vállaltak szerepet.

A Nadányi-életmű nagy tisztelője és elemzője, Bakó Endre irodalomtörténész *Nadányi Zoltán nyelv- és irodalomszemlélete* című tanulmányában egy hiányosságra hívja fel a figyelmet, Nadányi Zoltán ugyanis – ellentétben Babbitssal, Kosztolányival vagy Faludy Györggyel – nem fejtette ki önálló munkákban nyelv- és irodalomszemléleti világgképét, az csak verseiben, tárcáiban nyilvánult meg. Ezért a szerző feladata elsősorban az volt, hogy a bihari trubadúr munkásságából kiemelje azokat a műveket, melyekből tetten érhető Nadányi álláspontja. Bakó analízise arra is kiterjed, kik voltak hatással Nadányira, és e kérdésben

olyan kortársakat is megszólaltat, mint például Kosztolányi Dezső vagy Tóth Árpád. A költő a befogadott hatásokat bár sajátjára formálta, nem nyitott új fejezetet a magyar irodalomtörténetben. A kutatás továbbá kiterjedt az alkotói én és a mű kapcsolatára is, amely szintén csak töredékesen jelenik meg Nadányi líráiban. Ennek mélyebb megértéséhez a szerző segítségül hívja a Freud és Jung által képviselt pszichológiai irányzatokat, ekképpen az is a vizsgálat látószögébe került, hogy milyen eseményekre reagálnak a versek, milyen témákban alkotott Nadányi.

Nem megtörve a hagyományokat, jelen tanulmánykötetet is a múzeumvezető összegző sorai zárják. Török Péter *Közgyűjtemények járványbelyzet idején – a Bihari Múzeum 2020. évi tevékenysége* című írásában egy olyan időszak kerül summázásra, amely során a vírushelyzet következtében az egész világ kifordult önmagából. Az erre adott reakciók jól nyomon követhetők a beszámolóiból, például az otthoni munkavégzésre történő átállás biztosított lehetőséget az addig kevésbé hangsúlyos adatbázis-építésre, illetve néhány múzeumpedagógiai elem online térbe történő költöztetésére is. Az évenkénti évkönyv-megjelenés is bizonyítja, hogy a munkatársak kutatásai a megfelelő mederben zajlanak, ezt a múzeumvezető további példákkal is szemlélteti. Ahogy az elmúlt esztendőkből, a Bihari Múzeum 2020-ban is minden adandó alkalmat megragadott a pályázati rendszeren belül. A sikerességről tanúskodik az is, hogy e keretek között gyarapodhatott a gyűjtemény, és megépülhetett az új állandó kiállítás. A nem várt kihívások ellenére az akadályokat leküzdötte, és a további fejlesztésekben bízva tervezi a jövőt a berettyóújfalui közgyűjtemény.

Jól látható, hogy az intézmény tudatosan törekszik arra, hogy összefogja a Biharral kapcsolatos kutatásokat és teret biztosítson az eredmények publikálására. Arra is ügyeltek a kötet szerkesztésekor, hogy a tanulmányokhoz mellékelt képeken keresztül a múzeum gyűjteményébe is betekintést nyújtsanak, ezért az évkönyv a szakmai közönség mellett a laikus olvasók számára is bátran ajánlható.